Α.) ΘΕΟΣ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΟΜΕΝΟΣ

Ι.) Το λυτρωτικό έργο του Χριστού

Ο Θεός της χριστιανικής πίστης δεν είναι «Θεός αποκεκρυμμένος» (Deus absconditus), αλλά «Θεός αποκεκαλυμμένος» (Deus revelatus). Κι αν κατά το παρελθόν μίλησε και φανερώθηκε στους ανθρώπους *«πολυμερώς και πολυτρόπως»* (Εβρ.1:1), με την Ενανθρώπησή Του ο Θεός *«επ' εσχάτου των ημερών»* αυτο-αποκαλύπτεται *«εν τω Προσώπω»* του Ιησού Χριστού[1]. Ο Χριστός, στον Οποίο *«κατοικεί παν το πλήρωμα της θεότητος σωματικώς»* (Κολ.2,9) με την Ενσάρκωση και Ενανθρώπησή Του, εισέρχεται μέσα στην ανθρώπινη ιστορία συνεχίζοντας το σχέδιο της θείας φιλανθρωπίας, της θείας **Οικονομίας**. Η Παλαιά Διαθήκη ξεκινά με τη Δημιουργία *«Εν αρχή εποίησεν ο Θεός...»* (Γεν.1:1) και η Καινή τελειώνει με τη βεβαιότητα της Δευτέρας Έλευσης του Χριστού *«αμήν, ναι έρχου, Κύριε Ιησού»* (Αποκ.22:20). **Αποκάλυψη**, λοιπόν, είναι η πορεία του Θεού μέσα στην ιστορία. Το αποκορύφωμα αυτής της πορείας είναι η Ενανθρώπηση του Θεού στο Πρόσωπο του Ιησού Χριστού[2]. Η **Ενανθρώπηση**, κεντρικό γεγονός της Οικονομίας, εκπληρώνει ολόκληρο το παρελθόν και καθορίζει, επίσης, ολόκληρο το μέλλον[3].

ΙΙ.) Η συνέχεια του λυτρωτικού έργου του Χριστού δια της Εκκλησίας

Το λυτρωτικό έργο του Χριστού συνεχίζεται μέσα στον κόσμο από την Εκκλησία[4]. Σύμφωνα με την Ορθόδοξη θεολογία, η πραγμάτωση της Εκκλησίας έχει την αφετηρία της στην κοινή και ενιαία ενέργεια του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος[5].Όπως, στο έργο της Οικονομίας, προκαταρκτική πηγή και αφετηρία είναι η **ευδοκία** του Πατρός και ακολούθως υπάρχουν η **αυτουργία** του Υιού και η **συνέργεια** του Αγίου Πνεύματος, έτσι και το γεγονός της Εκκλησίας περικλείει μέσα του την **κοινή αγαπητική ευδοκία**-ελεύθερη από κάθε αιτία και αναγκαιότητα-των Προσώπων της Αγίας Τριάδας. Σκοπός της Εκκλησίας είναι η τελείωση των όντων και η ένωσή τους με το Θεό. Υπάρχει πλήρης ταύτιση του σκοπού της Ενανθρωπήσεως του Ιησού Χριστού και της Εκκλησίας. Η Εκκλησία

---

[1] Βλ. Φλωρόφσκυ Γ., *«Θέματα Ορθοδόξου Θεολογίας»*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα[2], 1989,σ. 45

[2]Βλ. Φλωρόφσκυ Γ.,*«Αγία Γραφή, Εκκλησία, Παράδοσις»*,Πουρναράς,1991,σ15

[3] Βλ. Cullmann O., *«Χριστός και Χρόνος»*, μετ. Αρχιμ. Παλ. Κουμάντος, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα, 1997,σ.80

[4] Στο ίδιο, σ.σ.51-52

[5] Βλ. Γιαγκάζογλου Στ., «Περί Εκκλησίας», στο *«Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας»*, τ. Α΄,ΕΑΠ, Πάτρα 2002, κεφ.3,σ.177

αποτελεί το σκοπό της Ενανθρωπήσεως και τον καρπό του απολυτρωτικού έργου του Χριστού[6]. Είναι η νίκη του Χριστού έναντι του κόσμου *«αλλά θαρσείτε, εγώ νενίκηκα τον κόσμον»* (Ιωαν.16:33), όπως ο Ίδιος είπε στους μαθητές Του πριν τη Σύλληψη και τα Πάθη του, ο τόπος της ευλογημένης παρουσίας Του πάνω στη γη, *«η ενοίκησίς του μέσα στον κόσμο»*[7].

Β.) ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ι.) Η Ιστορική φανέρωση της Εκκλησίας

Το Μυστήριο της Εκκλησίας, το οποίο ενυπάρχει *προαιωνίως* στη βουλή και πρόνοια του Θεού, εκτυλίσσεται σταδιακά σε μια συνεχή πορεία ολοκλήρωσης και τελείωσης[8].Η ιστορική της, όμως φανέρωση, είναι συνυφασμένη με ολόκληρο το απολυτρωτικό έργο του Χριστού και το ιδιαίτερο έργο του Αγίου Πνεύματος, που συνέχει και συγκροτεί *«όλον τον θεσμόν της Εκκλησίας».* Τα Πρόσωπα της Αγίας Τριάδας ενεργούν και συμβάλλουν κατά ιδιάζοντα τρόπο στη ζωή και την αποστολή της[9].Στην Εκκλησία και δια της Εκκλησίας ο **Θεός-Πατέρας**, η πρώτη αιτία και *«αρχή πάντων των αγαθών»*, συνεχίζει μέσα στον κόσμο την πραγμάτωση του λυτρωτικού Του έργου. Ο **Υιός** και Λόγος του Θεού ανέλαβε στο Πρόσωπό Του ελεύθερα ολόκληρη την ανθρωπότητα για να την εξαγιάσει και να τη σώσει με την Ενανθρώπησή Του. Το **Άγιο Πνεύμα**, το οποίο συνευδοκεί και συμπαρίσταται σ' ολόκληρο το έργο της θείας φιλανθρωπίας, στέλνεται από το Θεό-Πατέρα δια του Υιού *«όταν δε έλθη ο παράκλητος ον εγώ πέμψω υμίν παρά του Πατρός, το Πνεύμα της αληθείας ο παρά του Πατρός εκπορεύεται, εκείνος μαρτυρήσει περί εμού»* (Ιωαν.15:26) στη χορεία των Αποστόλων, κατά την ημέρα της Πεντηκοστής. Η Εκκλησία είναι το **Σώμα του Χριστού,** γιατί με την πρόσληψη της ανθρώπινης φύσεως εκ μέρους Του, πραγματώνεται στο Πρόσωπό Του η συνένωση Κτιστού και Ακτίστου, ώστε να μπορεί, πλέον, να συμμετέχει ενυποστάτως η ανθρωπότητα στο έργο της θείας Οικονομίας[10]. Ο απ. Παύλος, λέει, χαρακτηριστικά: *«και αυτόν έδωκε κεφαλήν υπέρ πάντα τη εκκλησία, ήτις εστί το σώμα αυτού, το πλήρωμα του τα πάντα εν πάσι πληρωμένου»* (Εφ.1:22-23).

---

[6] Ό.π., Αθήνα[2], 1989,σ. 184
[7] Στο ίδιο, σ.191
[8] Βλ. Γιαγκάζογλου Στ., «Περί Εκκλησίας», στο *«Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας»*, τ. Α΄,ΕΑΠ, Πάτρα 2002, κεφ.3 σ.σ.173-175
[9] Στο ίδιο,σ.177
[10] Στο ίδιο, σ. 178

Το Άγιο Πνεύμα, *« πανταχού παρών και τα πάντα πληρών»*, εκδιπλώνει τη δράση του σε ολόκληρο το έργο της θείας Οικονομίας[11].Είναι ο φορέας και χορηγός των **Άκτιστων Ενεργειών** της Αγίας Τριάδος και μαζί με τον Υιό απεργάζεται την ανακαίνιση και τη σωτηρία ολόκληρης της Δημιουργίας. Συγκροτεί, συνέχει και ζωοποιεί την Εκκλησία, ενεργεί τα χαρίσματα μέσα σ' αυτήν *«Διαιρέσεις δε χαρισμάτων εισί, το δε αυτό Πνεύμα»* (Α΄Κορ.12:4), οδηγεί στην **Αλήθεια**, στο Πρόσωπο δηλ. του Ιησού Χριστού *«οδηγήσει υμάς εις πάσαν την αλήθειαν»* (Ιωαν.16:13), δίνοντας τη **Χάρη** στους ανθρώπους να αναγνωρίσουν σ' Αυτόν την πλήρη Θεότητα και Κυριότητα *«ουδείς δύναται ειπείν Κύριον Ιησούν, ει μη εν Πνεύματι Αγίω»* (Α΄Κορ.12:3). Στο κήρυγμά του ο απ. Πέτρος (Πραξ, κεφ.2), κατά την ημέρα της Πεντηκοστής, συνδέει την έκχυση του Αγίου Πνεύματος με την αρχή των *«έσχατων ημερών»*. Το Άγιο Πνεύμα καθιστά γεγονός την πρόγευση των Εσχάτων μέσα στην Εκκλησία και φανερώνει τη θεϊκή κυριαρχία πάνω στο χρόνο[12]. Η **Καθολική Ενότητα** των μελών της Εκκλησίας μεταξύ τους και με το Χριστό είναι **Δωρεά** του Αγίου Πνεύματος. Μόνο έτσι ερμηνεύεται και βιώνεται αυθεντικά η Καθολικότητα και η Οικουμενικότητα της Πεντηκοστής[13].

ΙΙ.) Το *«Είναι»* της Εκκλησίας

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι, η Κοινωνία και η Ενότητα των Προσώπων της Αγίας Τριάδος αποβαίνουν το Οντολογικό αρχέτυπο της Εκκλησίας. Ο χαρακτήρας της Εκκλησίας, κατά την Ορθόδοξη Εκκλησιολογία, είναι **μετα-ιστορικός**, γιατί την ύπαρξη και ταυτότητά της, τις αντλεί από την προαιώνια βουλή και πρόνοια του Θεού και η κατεύθυνσή της είναι τα *Έσχατα της Ιστορίας,* η ερχόμενη *Βασιλεία του Θεού*[14].Η Εκκλησία ζει *«εν τω κόσμω»* τούτο, αλλά δεν είναι *«εκ του κόσμου»* τούτου. Είναι η Εκκλησία του Θεού και όχι η εκκλησία του Δήμου. Τα μέλη της, ενώ ζουν στη *«μένουσαν πόλιν»*, τη *«μέλλουσαν»* επιζητούν[15] *«ουκ γαρ έχομεν ώδε μένουσαν πόλιν αλλά την μέλλουσαν επιζητούμεν»* (Εβρ.13:14). Αυτό δε σημαίνει, ότι η Εκκλησία απορρίπτει τον κόσμο και τούτο

[11] Στο ίδιο, σ.σ. 178-179

[12]Βλ. Cullmann O., *«Χριστός και Χρόνος»*, μετ. Αρχιμ. Παλ. Κουμάντος, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα, 1997,σ.81

[13] Βλ. Φλωρόφσκυ Γ., *«Θέματα Ορθοδόξου Θεολογίας»*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα[2], 1989,σ.σ.198-199

[14] Βλ. Γιαγκάζογλου Στ., «Περί Εκκλησίας», στο *«Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας»*, τ. Α΄,ΕΑΠ, Πάτρα 2002, κεφ.3,σ.σ.160-161και σ.173

[15] Βλ. Αντωνόπουλος Α., «Η Ερμηνευτική Διαχρονικότητα στην Ορθόδοξη Θεολογία», στο *«Διαχρονικές συνιστώσες της χριστιανικής θεολογίας στην Ορθοδοξία»*, τ.Γ΄,ΕΑΠ, Πάτρα 2002, κεφ. 3, σ.239 και σ.229

θεμελιώνεται στην Ενανθρώπηση και το επί γης έργο του Ιησού Χριστού. Η Εκκλησία προσλαμβάνει, υιοθετεί, ενσωματώνει, εμπλουτίζει, επανα-νοηματοδοτεί, ανακαινίζει τον κόσμο στο Πρόσωπο του Ιησού Χριστού με τελικό στόχο την ένωση με τον Τριαδικό Θεό και την αγιοποίησή του[16]. Ζει συγχρόνως σε δύο διαστάσεις: πορεύεται μέσα στην Ιστορία ως ο νέος λαός του Θεού, παράλληλα, όμως, είναι σταθερά προσανατολισμένη προς το μέλλον, προς τα Έσχατα της Ιστορίας[17]. Η ταυτότητά της είναι **Εσχατολογική**. Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, επισημαίνει με χαρακτηριστικό τρόπο: *«Ένθα γαρ η κεφαλή εκεί και το σώμα»* (Ομιλία εις Εφ. 3,2,PG 62,26).

Η Εκκλησία πραγματώνεται κατεξοχήν στα Μυστήριά Της[18]. Δεν είναι μια αφηρημένη ιδεολογία, ή ένα καθίδρυμα που παρέχει τη χάρη του Θεού δίνοντας ηθικές επιταγές στους πιστούς της, αλλά μια κοινότητα **Μυστηριακή.** Εκκλησία και Μυστήρια δεν είναι δύο διαφορετικές και ξέχωρες πραγματικότητες, όπως τις διδάσκει η σχολαστική θεολογία, προϊόντα ενός ιεροκρατικού μηχανισμού που μεταδίδει τη Θεία Χάρη μέσα από θεοσύστατες τελετές. Τα Μυστήρια της Εκκλησίας είναι μια βιωμένη πραγματικότητα για τα μέλη της, όπου με την εσωτερική μετοχή τους στο Θάνατο και την Ανάσταση του Χριστού, έρχονται σε προσωπική Κοινωνία μαζί Του[19]. Είναι η ζωογόνος και διηνεκής παρουσία και δράση του Τριαδικού Θεού μέσα στην Κτίση και την Ιστορία και αποτελούν φανερώσεις και λειτουργίες του ίδιου του Σώματος του Χριστού, ώστε να εξεικονίζουν και να αποτελούν την πρόγευση της Βασιλείας του Θεού. Ο Νικόλαος Καβάσιλας, αποτυπώνει με εναργή τρόπο την ταύτιση που υπάρχει μεταξύ Εκκλησίας και Μυστηρίων: *«Σημαίνεται η Εκκλησία εν τοις μυστηρίοις· ουχ ως εν συμβόλοις... ου γαρ ονόματος ενταύθα κοινωνία μόνον ή αναλογίας ομοιότης, αλλά πράγματος ταυτότης»* (*Εις την θείαν Λειτουργίαν* ΛΘ΄,πβ. ΛΗ΄,PG 150,452-53).

Η Θεία Ευχαριστία είναι το **Καθολικό Μυστήριο** της Εκκλησίας. Μάλιστα, η πρώτη Εκκλησία συγκέντρωνε σε μία ενότητα το Βάπτισμα, το Χρίσμα και τη Θεία

---

[16] Στο ίδιο, σ. 255

[17] Βλ. Γιαγκάζογλου Στ., «Περί Εκκλησίας», στο *«Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας»*, τ. Α΄,ΕΑΠ, Πάτρα 2002, κεφ.3,σ.175

[18] Στο ίδιο, σ.σ. 185-186

[19] Βλ. Φλωρόφσκυ Γ., *«Θέματα Ορθοδόξου Θεολογίας»*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα[2], 1989,σ.184

Ευχαριστία, δίνοντάς τους τον τίτλο *Μύηση*[20].Επίσης, στην αρχαία Εκκλησία, κανένα Μυστήριο δεν τελούνταν εκτός της Θείας Λειτουργίας[21] και αρκετά Μυστήρια, όπως η Βάπτιση, ο Γάμος, το Ευχέλαιο, αρχίζουν με την εκφώνηση *«Ευλογημένη η Βασιλεία του Πατρός...»*,όπως ακριβώς αρχίζει και η Θεία Λειτουργία, δείγμα της οργανικής σχέσης τους κατά το παρελθόν. Το *«Είναι»* της Εκκλησίας, η υπόστασή της, η βαθύτερη ουσία της είναι **Ευχαριστιακή.** Στο έργο του *«Περί της εν Χριστώ ζωής»* ο Νικόλαος Καβάσιλας αποφαίνεται: *«Διά ταύτα και τοις άλλοις μυστηρίοις το τελείοις είναι παρέχεται μόνη τελετών η ευχαριστία»*. Θεία Ευχαριστία και Εκκλησία είναι δύο απολύτως ταυτόσημες πραγματικότητες, αφού με τη Θεία Ευχαριστία ενώνονται τα μέλη της Εκκλησίας με το Χριστό και παρέχεται σ' αυτά η τελείωση, η αφθαρτοποίηση, η Ανακεφαλαίωση του Σώματος εν Χριστώ. Σύμφωνα με τον Ιωάννη Χρυσόστομο: *«Τότε πληρούται η κεφαλή, τότε τέλειον σώμα γίνεται, όταν ομού πάντες ώμεν συνημμένοι και συγκεκολλημένοι»* (Προς Εφεσίους Ομιλία Γ΄, 1, PG 62,26).

(συνεχίζεται)

Πρωτοπρεσβυτέρου

Γεωργίου Μανουσάκη

[20] Βλ. Ευδοκίμωφ Π., *Η Προσευχή της Ανατολικής Εκκλησίας*, μετ. Μαρία Παπαζάχου-Δημήτριος Τζέρπος, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα[2],1982,σ.63

[21] Βλ. Γιαγκάζογλου Στ., «Περί Εκκλησίας», στο *«Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας»*, τ. Α΄,ΕΑΠ, Πάτρα 2002, κεφ.3,σ. 187

Η ΘΕΙΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ ΩΣ ΦΑΝΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ (Μέρος 1ο)

Ι.) Η θεμελιακή αφετηρία της Εκκλησίας

Η Εκκλησία από την πρώτη στιγμή της ιστορικής της φανέρωσης, είναι μια κοινότητα λατρευτική, μια Σύναξη *«επί το αυτό»*, όπως περιγράφεται στις Πράξεις των Αποστόλων (Πραξ.2:42-47). Οι χριστιανοί συναζόμενοι *«εν αγαλλιάσει και αφελότητι καρδίας»* τελούν αυτό που τους παρέδωσαν οι Απόστολοι και εκείνοι με τη σειρά τους παρέλαβαν από τον Κύριο Ιησού Χριστό, *«εγώ γαρ παρέλαβον από του Κυρίου ο και παρέδωκα υμίν»* (Α΄ Κορ.11:23), την τέλεση της **Θείας Ευχαριστίας**. Αφετηριακό γεγονός είναι ο **Μυστικός Δείπνος** που τέλεσε ο Ιησούς Χριστός με τη συμμετοχή των Μαθητών Του. Ο Χριστός στην ομοτράπεζη σύναξη θα δώσει ένα «*καινό»* περιεχόμενο[1] και άπαξ και δια παντός θα την καταστήσει κεντρικό γεγονός της Εκκλησίας, ένα **Ευχαριστιακό** γεγονός, μια **Ευχαριστιακή Σύναξη**. Στις ομοτράπεζες συνάξεις συγκροτούνται, μετά την ημέρα της Πεντηκοστής, *«οι πρώτες κατ' οίκον Εκκλησίες»* και σ' αυτές αναπτύσσεται το ιεραποστολικό έργο του Χριστού[2].Ο Υιός και Λόγος του Θεού, ο Οποίος Ενηνθρώπησε και Θυσιάστηκε προς χάριν των ανθρώπων, τώρα στις Ευχαριστιακές Συνάξεις παρίσταται στο Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας για να γίνουν ένα Σώμα οι χριστιανοί μεταξύ τους και να ενωθούν μαζί Του, την Κεφαλή του Σώματος, την Κεφαλή της Εκκλησίας *«ότι εις άρτος, εν σώμα οι πολλοί εσμέν· οι γαρ πάντες εκ του ενός άρτου μετέχομεν»* (Α΄Κορ.10:17). Σχηματικά, θα μπορούσαμε να περιγράψουμε τα παραπάνω, ως εξής: **Χριστός –Μυστικός Δείπνος/Θεία Ευχαριστία – Εκκλησία** αποτελούν μία αρραγή, αδιατάρακτη ενότητα. Η αλληλοπεριχωρούμενη αυτή πραγματικότητα, ή υπάρχει στο σύνολό της, ή απλά δεν υφίσταται.

ΙΙ.) Το περιεχόμενο της *«Λειτουργικής ανάμνησης»*

Κέντρο της λατρευτικής ζωής της Εκκλησίας είναι η Θεία Λειτουργία. Μέσα σ' αυτήν τελείται το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Η χριστιανική πίστη είναι θρησκεία λειτουργική και η Εκκλησία είναι πρωτίστως λατρεύουσα κοινότητα[3]. Ο

---

[1] Βλ. Αντωνόπουλος Α., «Η Ερμηνευτική Διαχρονικότητα στην Ορθόδοξη Θεολογία», στο *«Διαχρονικές συνιστώσες της χριστιανικής θεολογίας στην Ορθοδοξία»*, τ. Γ΄,ΕΑΠ,Πάτρα 2002, κεφ. 3, σ.σ. 221-222

[2] Στο ίδιο, σ. 224

[3] Βλ. Φλωρόφσκυ Γ., *«Θέματα Ορθοδόξου Θεολογίας»*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα[2], 1989,σ.159

άνθρωπος μέσα στην Εκκλησία μεταμορφώνεται σ' ένα λειτουργικό, σ' ένα δοξολογικό όν[4], που ολόκληρη η ύπαρξή του γίνεται σαρκωμένη προσευχή: *«ψαλώ τω Θεώ μου έως υπάρχω»* (Ψαλμ. 104,33). Καθοριστική σημασία στην Ορθόδοξη λειτουργική παράδοση διαδραματίζει η ορθή κατανόηση της «*ανάμνησης»* των λόγων και των πράξεων του Ιησού Χριστού, κατά τη διάρκεια του Μυστικού Δείπνου[5].

Η «*ανάμνηση»* ως επανάληψη των λόγων και των πράξεων του Χριστού στο Μυστικό Δείπνο άπτεται της ιστορικής μνήμης, μεταφέροντας στα μέλη της χριστιανικής κοινότητας όσα έγιναν κατά το Τελευταίο Δείπνο του Χριστού με τους μαθητές του. Πάνω σ' αυτό το ιστορικό γεγονός θεμελιώνεται η παράδοση του Μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας.

Όμως, η έννοια της «*ανάμνησης»*, έχει ένα πολύ βαθύτερο και ουσιαστικότερο περιεχόμενο. Στην ευχή της Αναφοράς, στη Θεία Λειτουργία του Χρυσοστόμου, λέγονται τα εξής: *«**Μεμνημένοι** τοίνυν της σωτηρίου ταύτης εντολής, και πάντων των υπέρ ημών γεγενημένων· του σταυρού, του τάφου, της τριημέρου αναστάσεως, της εις ουρανούς αναβάσεως, της εκ δεξιών καθέδρας, της δευτέρας και ενδόξου πάλιν παρουσίας»*, δηλ. «Με την **ανάμνηση**, λοιπόν, αυτής της σωτήριας εντολής και όλων όσων έγιναν για εμάς και ιδιαιτέρως **ενθυμούμενοι** το σταυρικό θάνατο, την ταφή, την τριήμερο ανάσταση, την ανάληψη στους ουρανούς και την εγκατάστασή του στα δεξιά του Πατέρα, κι ακόμα την ένδοξη δεύτερη παρουσία Του».

«Η σωτήρια ταύτη εντολή», που αναφέρεται στην ευχή της Αναφοράς του Χρυσοστόμου, δεν είναι άλλη, παρά η εντολή που απηύθυνε ο Χριστός στους μαθητές Του, κατά την τέλεση του Μυστικού Δείπνου: *«τούτο ποιείτε εις την εμήν ανάμνησιν»* (Λουκ.22:19). Επίσης, στο τέλος της ευχής της Αναφοράς, λέγεται κάτι πολύ σπουδαίο, κάτι που προκαλεί την ανθρώπινη λογική: μάς καλεί να θυμηθούμε *«τη δεύτερη και ένδοξη παρουσία»* του Χριστού. Η ανάμνηση, στα όρια της βιολογικής ύπαρξης, σημαίνει την επαναφορά παρελθόντων γεγονότων στη μνήμη μας. Ανάμνηση μελλοντικών γεγονότων, το λιγότερο που θα μπορούσε να πει κάποιος, είναι παράδοξο, αδιανόητο. Ακόμα, σύμφωνα με την πλατωνική φιλοσοφία, η ψυχή *«αναμιμνήσκεται»* εκείνα που είχε ζήσει κατά την προϋπαρξή της στον

[4] Βλ. Ευδοκίμωφ Π., *Η Προσευχή της Ανατολικής Εκκλησίας*, μετ. Μαρία Παπαζάχου-Δημήτριος Τζέρπος, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα[2],1982,σ.19

[5] Βλ. Αντωνόπουλος Α., «Η Ερμηνευτική Διαχρονικότητα στην Ορθόδοξη Θεολογία», στο *«Διαχρονικές συνιστώσες της χριστιανικής θεολογίας στην Ορθοδοξία»*, τ. Γ',ΕΑΠ,Πάτρα 2002, κεφ. 3, σ.σ. 232-236

«κόσμο των ιδεών» και τώρα στην επί γης παρουσία της, ανακαλεί στη μνήμη της αυτά που ήδη γνώριζε.

Στο Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας δεν πρόκειται για τη βιολογική ανάμνηση, αλλά για την «*λειτουργική ανάμνηση»*, η οποία είναι *θεοφανική ανάμνηση*. *«Εδώ η πράξη της αναμνήσεως φανερώνει το γεγονός που θυμίζει, το καθιστά σύγχρονο και παρόν*[6]*»*. Τα μέλη της Εκκλησίας καθίστανται αυτόπτες και αυτήκοοι μάρτυρες του απολυτρωτικού έργου του Χριστού, των γεγονότων της θείας Οικονομίας. Αυτό συμβαίνει με τη χαρισματική παρουσία του Αγίου Πνεύματος μέσα στο Σώμα της Εκκλησίας[7]. Οι πιστοί γίνονται κοινωνοί και συμμέτοχοι όλης της ζωής και του έργου του Χριστού. Με τη Θεία Ευχαριστία «**εδώ και τώρα**» εν Χριστώ, ολόκληρη η γραμμή της Σωτηρίας γίνεται φανερή, όλα τα γεγονότα της θείας Οικονομίας γίνονται πραγματικά[8].Με τη βοήθεια συμβολικών εκφράσεων και πράξεων όλη η ζωή του Ιησού, από τη Γέννηση ως τη Δευτέρα ένδοξη Παρουσία Του, φανερώνεται μπροστά στη Σύναξη των πιστών[9].Η Ευχαριστία είναι αληθινή αποκάλυψη της ζωής και του απολυτρωτικού έργου του Χριστού. Δεν πρόκειται για απλή υπενθύμιση μακρινών γεγονότων, ή για ψυχολογικού τύπου θρησκευτική εμπειρία, αλλά για υπαρξιακό γεγονός. Η Εκκλησία, δια της Ευχαριστίας, συνεχίζει μέσα στον κόσμο το έργο της Σωτηρίας του ανθρώπου. Δεν πρόκειται απλά για μια επανάληψη του Μυστικού Δείπνου, αλλά η Ευχαριστία είναι ο ίδιος ο Μυστικός Δείπνος[10]. Ο πραγματικός ιερουργός κάθε Ευχαριστίας είναι ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός. Ο Ιωάννης Χρυσόστομος, λέει χαρακτηριστικά: *«Ο τότε ταύτα ποιήσας εν εκείνω τω δείπνω, ούτος και νυν αυτά εργάζεται....Αύτη εκείνη εστίν η τράπεζα, και ουδέν έλαττον έχει. Ου γαρ εκείνην μεν ο Χριστός, ταύτην δε άνθρωπος δημιουργεί· αλλά και ταύτην αυτός»* (Υπόμνημα εις τον Άγιον Ματθαίον τον Ευαγγελιστήν). Ο Μυστικός Δείπνος ήταν μια προσφορά της Θυσίας του Σταυρού στην προοπτική της Αναστάσεως. Στην ευχή της Αναφοράς του Μ. Βασιλείου, διαβάζουμε: *«Τούτο ποιείτε εις την εμήν ανάμνησιν· οσάκις γαρ αν εσθίητε τον άρτον τούτον, και το ποτήριον τούτο πίνητε, τον εμόν θάνατον καταγγέλετε, την εμήν ανάστασιν ομολογείτε....»*. Η δύναμη της Αναστάσεως

---

[6] Βλ. Ευδοκίμωφ Π., *Η Προσευχή της Ανατολικής Εκκλησίας*, μετ. Μαρία Παπαζάχου-Δημήτριος Τζέρπος, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα[2],1982,σ.17

[7] Βλ. Γιαγκάζογλου Στ., «Περί Εκκλησίας», στο *«Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας»*, τ. Α΄,ΕΑΠ, Πάτρα 2002, κεφ.3,σ.σ.178-179

[8]Βλ. Cullmann O., *«Χριστός και Χρόνος»*, μετ. Αρχιμ. Παλ. Κουμάντος, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα, 1997,σ.σ.81-83

[9] Βλ. Φλωρόφσκυ Γ., *«Θέματα Ορθοδόξου Θεολογίας»*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα[2], 1989,σ.σ.166-167

[10] Στο ίδιο, σ.σ.88-89

του Χριστού και η σημασία της Θυσίας του Σταυρού φανερώνονται στην ολότητά τους μέσα στο Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, *«φάρμακον αθανασίας, αντίδοτον του μη αποθανείν αλλά ζην εν Ιησού Χριστώ δια παντός»* (Ιγνατίου, Εφ. 20,2).

ΙΙΙ.) Η έννοια του «χρόνου» κατά τη χριστιανική πίστη

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να κάνουμε μια διάκριση ανάμεσα στον κοσμικό, το βιολογικό, τον κατακερματισμένο χρόνο, αυτόν που έχει υποστεί τις αρνητικές συνέπειες της πτώσης του ανθρώπου και τον ιερό, το λειτουργικό, τον υπαρξιακό χρόνο. Ιδιαίτερα δε, ανάμεσα στην αρχαιοελληνική σκέψη και τη χριστιανική πίστη, υπάρχει ριζική αντίθεση για το πώς αντιλαμβάνονται την έννοια του «χρόνου». Η πρώτη, ερμηνεύοντας την πραγματικότητα ως αυθύπαρκτη και αιωνίως επαναλαμβανόμενη, αντιλαμβάνεται το «χρόνο» κατά τρόπο κυκλικό και μέσα σ' αυτήν την πορεία τα πάντα επαναλαμβάνονται[11]. Για τη χριστιανική πίστη, σύμφωνα με την οποία τα πάντα έχουν δημιουργηθεί από το Θεό, ο «χρόνος» κατανοείται ευθύγραμμα, γραμμικά. Υπήρξε *«αρχή»* θα υπάρξει και *«τέλος»*. Είναι πολύ χαρακτηριστικό, ότι η Αγία Γραφή αρχίζει με το *«Εν αρχή εποίησεν ο Θεός...»* (Γεν.1:1) και τελειώνει με το *«αμήν, ναι έρχου, Κύριε Ιησού»* (Αποκ.22:20).Για την αρχαιοελληνική σκέψη, καθοριστικό ρόλο στη ζωή του ανθρώπου διαδραματίζει η «*μοίρα»*, η «*ειμαρμένη»*, ενώ για τη χριστιανική πίστη ο Θεός, η **Πρόνοια του Θεού**. Ο Θεός είναι ο Κύριος του κόσμου και της ιστορίας. Ο Χριστός, στον Οποίο *«κατοικεί παν το πλήρωμα της θεότητος σωματικώς»*(Κολ.2,9), με την Ενσάρκωση και Ενανθρώπησή Του εισέρχεται μέσα στην ανθρώπινη ιστορία συνεχίζοντας το σχέδιο της θείας φιλανθρωπίας, της θείας Οικονομίας. Ο Θεός είναι Εκείνος που επιλέγει ορισμένα χρονικά σημεία, τους *«καιρούς»*, κατά την έκφραση της Καινής Διαθήκης, που θα πραγματώσει τα διάφορα στάδια του θεϊκού σχεδίου της Σωτηρίας[12] *«καιρούς ους ο Πατήρ έθετο εν τη ιδία εξουσία»* (Πραξ.1:7).Καθοριστική προϋπόθεση για την πραγμάτωση κάθε φάσης της Σωτηρίας είναι το *«πλήρωμα»* του χρόνου, μια έκφραση που απαντά συχνά στην Καινή Διαθήκη[13]. Ένα θεϊκό σχέδιο για να πραγματωθεί περνάει από διάφορες διαδοχικές φάσεις έως ότου ολοκληρωθεί εντελώς και αποκαλυφθεί πλήρως στους ανθρώπους. Ολόκληρη η ιστορία της Σωτηρίας νοηματοδοτείται από ένα κεντρικό σημείο: το **γεγονός Χριστός**. Στο Πρόσωπό Του

[11] Βλ. Cullmann O., *«Χριστός και Χρόνος»*, μετ. Αρχιμ. Παλ. Κουμάντος, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα, 1997,σ.64
[12] Στο ίδιο, σ.σ.53-63
[13]Στο ίδιο,σ.66

«πληρούται», εκπληρώνεται η Παλαιά Διαθήκη και εγκαινιάζεται η Καινή. Ο Ιησούς Χριστός είναι το **Πλήρωμα** της Αποκαλύψεως[14].Ο Χριστός, ως *«ο Έσχατος Αδάμ»* (Α΄Κορ.15:45), στο Πρόσωπό Του **Ανακεφαλαιώνει** τον άνθρωπο κι όλη την Κτίση, προσφέροντάς τους στο Θεό-Πατέρα για να αποκατασταθεί η διακοπείσα κοινωνία Θεού και Δημιουργίας[15]. Όπως, πολύ χαρακτηριστικά, λέει ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος: *«Ο δε ήνωται τω Θεώ τούτο και σώζεται»* (Επιστ. 101, προς Κληδόνιον, PG 37,181, 184).

(συνεχίζεται)

Πρωτοπρεσβυτέρου

Γεωργίου Μανουσάκη

[14]Βλ. Φλωρόφσκυ Γ., *«Θέματα Ορθοδόξου Θεολογίας»*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα[2], 1989,σ.49
[15] Στο ίδιο,σ.33

Η ΘΕΙΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ ΩΣ ΦΑΝΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ (Μέρος 2ο)

Η Εκκλησία, στην οποία είναι ο χώρος που ενεργεί το Άγιο Πνεύμα, περιλαμβάνεται στη θεϊκή κυριαρχία πάνω στο χρόνο. Το έργο του Αγίου Πνεύματος αποτελεί για την Εκκλησία την πρόγευση του μέλλοντος[1].Υπερβαίνοντας το διπλό όριο του χώρου και του χρόνου, *«ενοποιεί το παρελθόν και το παρόν με τα Έσχατα και εισάγει ήδη την Εκκλησία στο ανέσπερο δείπνο της Βασιλείας[2]»*.Η Εκκλησία, την ενότητά της την στηρίζει στο Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας και στην Έκχυση του Πνεύματος της Αληθείας, κατά την ημέρα της Πεντηκοστής. Η Εκκλησία είναι μία Ενότητα, που περιλαμβάνει όλο το χρόνο[3].Το παρελθόν δεν είναι γι' αυτήν κάτι περασμένο, κάτι που αφορά την ιστορική μνήμη, κάτι που δεν υπάρχει πια. Είναι αυτό που ολοκληρώθηκε, τελειώθηκε, πληρώθηκε στο Πρόσωπο του Ιησού Χριστού, που είναι το **Πλήρωμα της Αποκαλύψεως**, και δια μέσου του Ευχαριστιακού Δείπνου γίνεται καθολική πληρότητα των μελών της Εκκλησίας. Είναι πολύ χαρακτηριστικό, ότι όλα τα γεγονότα της Οικονομίας βιώνονται μέσα στην Εκκλησία στο παρόν, στο «**εδώ και τώρα**». *«Σήμερον κρεμάται επί ξύλου...»* ακούμε στην Ακολουθία των Παθών του Κυρίου, *«Σήμερον τα άνω τοις κάτω συνεορτάζει, και τα κάτω τοις άνω συνομιλεί»* διαβάζουμε στην ευχή του Μεγάλου Αγιασμού, *«Του Δείπνου σου του μυστικού σήμερον, Υιέ Θεού, κοινωνόν με παράλαβε...»* ικετεύουμε στις ευχές της Θείας Κοινωνίας, για να δώσουμε μερικά μόνο παραδείγματα.

Ι.) ΕΓΚΑΙΝΙΑΣΜΕΝΗ ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ

Με την έναρξη της Θείας Λειτουργίας αναγγέλλεται δοξολογικά η Βασιλεία του Θεού, ως πραγματικότητα *«ελθούσα και ερχομένη»*: *«Ευλογημένη η Βασιλεία του Πατρός..., νυν και αεί και εις τους αιώνας των αιώνων»*, για να επισφραγιστεί με τη βεβαιότητα, ότι *«Είδομεν το φως το αληθινόν, ελάβομεν Πνεύμα επουράνιον...»*[4]. Μέσα στη Θεία Λειτουργία, λοιπόν, στην οποία εκτυλίσσεται ολόκληρο το έργο της θείας Οικονομίας, ο κοσμικός «χρόνος» γίνεται ιερός, λειτουργικός, ευχαριστιακός,

---

[1] [1] Βλ. Cullmann O., *«Χριστός και Χρόνος»*, μετ. Αρχιμ. Παλ. Κουμάντος, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα, 1997,σ.81

[2] Βλ. Γιαγκάζογλου Στ., «Περί Εκκλησίας», στο *«Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας»*, τ. Α΄,ΕΑΠ, Πάτρα 2002, κεφ.3,σ.179

[3] Βλ. Φλωρόφσκυ Γ., *«Θέματα Ορθοδόξου Θεολογίας»*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα[2], 1989,σ.199

[4] Βλ. Ευδοκίμωφ Π., *Η Προσευχή της Ανατολικής Εκκλησίας*, μετ. Μαρία Παπαζάχου-Δημήτριος Τζέρπος, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα[2],1982,σ.σ.16-17

υπαρξιακός «χρόνος». Ο Ιησούς Χριστός, ο διηνεκώς *«προσφέρων και προσφερόμενος»*, νοηματοδοτεί το χρόνο, ενοποιεί τα *«διεστώτα»*. Παρελθόν, παρόν και μέλλον δεν είναι, πλέον, αποσπασματικές, κατακερματισμένες πραγματικότητες, αλλά ολόκληρη η Αποκάλυψη, η θεία Οικονομία στην ολότητά της. Επιστέγασμα και τελικός σκοπός της θείας Οικονομίας είναι η εγκαθίδρυση της *Βασιλείας του Θεού*. Η *Βασιλεία* έχει ήδη εγκαινιασθεί, αλλά δεν έχει ακόμη πληρωθεί. Μπορούμε να μιλάμε για μια *«εγκαινιασμένη εσχατολογία»*[5]. Το Σώμα της Εκκλησίας τη βιώνει ως *«δι' εσόπτρου εν αινίγματι»* (Α΄Κορ. 13:12), μέσα απ' το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Η τέλεση της Θείας Ευχαριστίας πραγματώνει την Εκκλησία ως ιστορική κοινότητα, η οποία ζει την παρουσία του Χριστού κατά ένα εντελώς παράδοξο τρόπο[6].Δε βιώνει απλώς τα παρελθόντα γεγονότα της θείας Οικονομίας ως παρούσες πραγματικότητες, αλλά προσλαμβάνει και προγεύεται από τώρα την εμπειρία της μελλοντικής Βασιλείας. Με τη Θεία Ευχαριστία η Εκκλησία καθίσταται στο παρόν, αυτό που θα γίνει στο τέλος της ιστορίας: **Κοινωνία των Εσχάτων**.

Κατά την τυπολογική ερμηνεία, οι «τύποι» είναι προαισθήσεις, «*προ-εικονίσεις*» μελλοντικών γεγονότων[7].Το «πρωτότυπό» τους αναμένεται στο μέλλον και κατ' αυτόν τον τρόπο θα εκπληρωθούν. Με τους «τύπους» εισάγεται στο ιστορικό γίγνεσθαι η «πραγματικότητα και η διαχρονία του μέλλοντος»[8].Μέσα στην συνεχή γραμμή της Ιστορίας της Σωτηρίας, όλα τα γεγονότα προσδοκούν την εκπλήρωσή τους στο μέλλον, στα Έσχατα. Παρελθόν, παρόν και μέλλον συνδέονται σε μια θεϊκή ενότητα. Ο Έσχατος σκοπός και τελικός προορισμός είναι η *Βασιλεία του Θεού*, στην οποία υπάρχει η οριστική κατάλυση της φθοράς και του θανάτου, η πλήρης, εντελής και αδιάπτωτη μετοχή στην αιώνια ζωή[9].Τα μέλη της Εκκλησίας, δια της συμμετοχής τους στη Θεία Ευχαριστία, προγεύονται και βιώνουν υπαρξιακά αυτό που θα ζήσουν όταν θα γίνουν οριστικά πολίτες της Βασιλείας του Θεού: *«ημών το πολίτευμα εν ουρανοίς υπάρχει»* (Φιλ.3:20). Η Εκκλησία στην παρούσα φάση της, ενώ είναι η ζωντανή εικόνα της Βασιλείας του Θεού μέσα στον κόσμο, δεν συνταυτίζεται πλήρως μαζί της. **Εκείνο που εξεικονίζει τη Βασιλεία είναι η Εκκλησία δια της**

---

[5] Ό.π. Αθήνα[2], 1989,σ.61

[6] Βλ. Γιαγκάζογλου Στ., «Περί Εκκλησίας», στο *«Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας»*, τ. Α΄,ΕΑΠ, Πάτρα 2002, κεφ.3,σ.σ. 166-167

[7] Βλ. Φλωρόφσκυ Γ., *«Θέματα Ορθοδόξου Θεολογίας»*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα[2], 1989,σ.σ.56-57

[8] Βλ. Γιαγκάζογλου Στ., «Περί Εκκλησίας», στο *«Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας»*, τ. Α΄,ΕΑΠ, Πάτρα 2002, κεφ.3,σ.189

[9] Στο ίδιο, σ.σ. 175-176

Θείας Ευχαριστίας κι έτσι η Εκκλησία γίνεται η μυσταγωγική εικόνα της Βασιλείας του Θεού[10].

ΙΙ.) Η ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ

Η Εσχατολογική διάσταση της Ευχαριστίας έχει ατροφήσει στην Ορθόδοξη λειτουργική μας παράδοση, εξαιτίας της εμπλοκής της Ορθόδοξης θεολογίας στη διαμάχη μεταξύ Ρωμαιοκαθολικών και Προτεσταντών, σχετικά με τη σύνδεση Θείας Ευχαριστίας-Σταυρικής Θυσίας του Χριστού[11].Η σχολαστική θεολογία συνέδεσε το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, σχεδόν μονομερώς, με τη Θυσία του Σταυρού, χωρίς την προοπτική της Ανάστασης και αγνοώντας εντελώς την Εσχατολογική της διάσταση, τη *Βασιλεία του Θεού*. Αυτή θεωρήθηκε, ότι αφορά το *επέκεινα* και όχι το παρόν της Ιστορίας, σαν βιωμένη χαρισματική πραγματικότητα Δωρεά της συμμετοχής στο Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Το χρόνιο ερώτημα, ήταν: «αν η Ευχαριστία είναι επανάληψη ή όχι της θυσίας του Γολγοθά, και όχι αν είναι εικόνα των Εσχάτων[12]».

Η Εσχατολογική διάσταση καταδεικνύεται, αν κάποιος δώσει την απαραίτητη προσοχή στα ίδια τα βιβλικά κείμενα[13]:

α) Γενικά, η περιγραφή του Μυστικού Δείπνου στα Ευαγγέλια, συνδέει το Ευχαριστιακό Δείπνο του Χριστού και των μαθητών Του με τη Βασιλεία του Θεού (Μρκ.14,22-25//Ματθ.26,26-29//Λουκ.22,16-20). Στο Λουκά, δε, οι δώδεκα Μαθητές μετέχουν στο Μυστικό Δείπνο ως προτύπωση του Νέου Ισραήλ (Εκκλησία) και ο Χριστός τους δίδει την εξουσία της Κρίσης των Δώδεκα Φυλών του Νέου Ισραήλ (Λουκ.22,28-29). Ο Μυστικός Δείπνος είναι συνδεδεμένος μ' ένα γεγονός *εσχατολογικό,* τη Βασιλεία του Θεού.

β) Οι ιστορικές ρίζες της Θείας Ευχαριστίας βρίσκονται όχι μόνο στο Μυστικό Δείπνο, αλλά και στις συνάξεις του Αναστημένου Χριστού μετά των μαθητών Του. Σ' αυτές πραγματοποιείται «κλάση του άρτου» (Λκ.24 &Ιωαν.21) και η ατμόσφαιρα είναι χαρμόσυνη, απόδειξη ότι η Ανάσταση του Χριστού έχει σημάνει την έναρξη της Βασιλείας Του επί της γης.

---

[10] Στο ίδιο, σ.189

[11] Ζηζιούλας Ι., Μητροπολίτης Περγάμου,«Ευχαριστία και Βασιλεία του Θεού», περ. Σύναξη, 1994,τ.49 ,σ.σ. 7-18

[12] Στο ίδιο, σ.8

[13] Στο ίδιο,σ.σ.8-11

γ) Η Αποκάλυψη του Ιωάννη, όπου κατά βάση είναι ένα Ευχαριστιακό κείμενο και οι επιδράσεις της στη διαμόρφωση της Ορθόδοξης Λειτουργίας είναι εμφανείς, θεωρεί την Ευχαριστία ως *εικόνα* της Βασιλείας, η οποία τελείται μπροστά στο *υπερουράνιο Θυσιαστήριο*. Η προσδοκία των Εσχάτων είναι έντονη, καθώς η Αποκάλυψη τελειώνει με την διαπρύσια παράκληση: *«ναι έρχομαι ταχύ. Αμήν, ναι έρχου, Κύριε Ιησού.»* (Αποκ.22,20).

δ) Η Κυριακή Προσευχή (Πάτερ ημών), η οποία έχει εσχατολογικό και ευχαριστιακό χαρακτήρα, δυστυχώς, έχει απολέσει στη συνείδηση των πιστών τη σημασία της. Σ' αυτήν υπάρχουν δύο αναφορές με έντονο εσχατολογικό περιεχόμενο: η φράση *«αγιασθήτω το όνομά σου, ελθέτω η Βασιλεία σου»*, που θυμίζει το *«Μαραναθά»* και το *«έρχου Κύριε»* των πρώτων ευχαριστιακών λειτουργιών. Η δεύτερη, είναι το αίτημα *«τον άρτον ημών τον επιούσιον δος ημίν σήμερον»*. Το πιθανότερο είναι, ότι δεν πρόκειται για το καθημερινό μας ψωμί, αλλά *«ο άρτος ο επιούσιος»* είναι ο «Άρτος» της Ευχαριστίας, ο οποίος είναι «*επιούσιος*» με την έννοια του «ερχομένου», του μελλοντικού, δηλ. της μελλούσης Βασιλείας. Προς αυτή την κατεύθυνση συνηγορεί και η θέση που έχει το «Πάτερ ημών» στη Θεία Λειτουργία, λίγο πριν τη Θεία Κοινωνία.

ΙΙΙ.) Η ΘΕΙΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ ΩΣ *«ΕΙΚΟΝΑ»* ΤΩΝ ΕΣΧΑΤΩΝ[14]

Σύμφωνα με την αρχαιοελληνική σκέψη, η σχέση αίτιου-αιτιατού προϋποθέτει την πρώτη θέση στο «αίτιο» και τη δεύτερη στο «αιτιατό». Το πρώτο είναι η αιτία και το δεύτερο το αποτέλεσμα. Αυτό που συμβαίνει τώρα, έχει την αιτία της ύπαρξής του στο παρελθόν και μάλιστα, κατά την πλατωνική φιλοσοφία, τίποτα αισθητό δεν είναι αληθινό, αλλά όλα είναι «εικόνες», απεικάσματα, ενός προϋπάρχοντος κόσμου, του κόσμου των «ιδεών» που είναι και ο μόνος αληθινός.

Ο Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής έρχεται να ανατρέψει αυτή τη θεωρία. Στο έργο του «Σχόλια», γράφει: *«...από των τύπων επί την εικόνα και από ταύτης επί την αλήθειαν. Σκιά γαρ τα της Παλαιάς, εικών δε τα της Νέας Διαθήκης,* ***αλήθεια δε η των μελλόντων κατάστασις****»* (Μάξιμος Ομολογητής, «Σχόλια», PG4,137D).

[14] Ζηζιούλας Ι. (Μητρ. Περγάμου), «Ευχαριστία και Βασιλεία του Θεού», περ. *Σύναξη*, 1994, τ. 49 σ.σ.11-13

Σύμφωνα, με το Μάξιμο τον Ομολογητή, όσα τελούνται στη Θεία Ευχαριστία είναι «εικόνες» και «σύμβολα» των «αληθών». Τα «ορατά» είναι εικόνες και σύμβολα των «αοράτων», των «μυστικών». Μέχρι το σημείο αυτό, δε φαίνεται να διαφέρει η τοποθέτηση του Μαξίμου από την πλατωνική σκέψη. Ό,τι βλέπουμε και ακούμε δεν είναι αληθινό, αλλά «εικόνα» των «αληθών» που είναι αόρατα και μυστικά. Όμως, ο Μάξιμος θα επιφέρει ριζική ανατροπή στην αρχαιοελληνική έννοια της αιτιότητας. Γι' αυτόν, τα «αληθή» δε βρίσκονται στο παρελθόν, σ' ένα προϋπάρχοντα κόσμο, σ' ένα κόσμο ιδεατό. Η Θεία Ευχαριστία, που τελείται ενώπιον της Σύναξης, είναι *«εικόνα»* μιας αληθινής Ευχαριστίας, που δεν είναι παρά *«η των μελλόντων κατάστασις»*. Η *«αλήθεια»* των όσων τελούνται στη Σύναξη δε βρίσκεται σ' ένα προϋπάρχοντα κόσμο των «ιδεών», αλλά σε μια *πραγματικότητα του μέλλοντος*, στη μέλλουσα Βασιλεία. Τόσο, για την αρχαιοελληνική και τη δυτική σκέψη, όσο και για την κοινή λογική, το *αρχέτυπο* προηγείται της *εικόνας*. Ο Μάξιμος ο Ομολογητής, το *αρχέτυπο* θα το τοποθετήσει στο μέλλον, γιατί όσο πιο πίσω πηγαίνουμε χρονικά, τόσο περισσότερο απομακρυνόμαστε από το αίτιο, το αρχέτυπο, την αλήθεια του πρωτοτύπου. Η σκέψη του Μαξίμου, που είναι και η Βιβλική σκέψη, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την αρχαιοελληνική σκέψη. Είναι, λοιπόν, φανερό, ότι η Θεία Ευχαριστία που τελείται στη Σύναξη αποτελεί αιτιατό της μέλλουσας Βασιλείας. Η μέλλουσα Βασιλεία, που θα έλθει *«εν πλήρη δόξη και μορφή»* στα Έσχατα της Ιστορίας, αποτελεί το *αίτιο* της Ευχαριστίας και της προσδίδει το αληθινό *«Είναι»* της.

Πρωτοπρεσβυτέρου

Γεωργίου Μανουσάκη